

Guide med frågor och svar

Rättigheter och lagstöd om allergi i skola och förskola

Inomhusmiljö

Vilket stöd i lagen finns för att hjälpa ett barn/en elev med pälsdjursallergi?

Det finns ingen lag specifikt om pälsdjursallergi och enligt Folkhälsomyndighetens jurister kan krav på egenkontroll för att förebygga och åtgärda olägenheter för människors hälsa enligt Miljöbalken (26 kap, 19§), bara ställas som gäller lokaler och deras skötsel – inte på personer som vistas i lokalerna. Därför ingår inte heller rutiner om pälsdjursallergen och dofter i det nya allmänna råd om städning i skolor mm som Folkhälsomyndigheten tagit fram. Möjligen kan Skollagen användas för att hjälpa barn med svårare pälsdjursallergi som räknas som en funktionsnedsättning, t ex för att ta fram ett åtgärdsprogram.

Enligt Arbetsmiljöverket kan dock krav ställas på rutiner på skolor (och förskoleklass) för att ge information hur pälsdjursallergen kan begränsas, som en del av det systematiska arbetsmiljöarbetet på en skola.

Länk; <http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19980808.HTM> och <https://www.av.se/arbetsmiljoarbete-och-inspektioner/arbete-med-arbetsmiljon/systematiskt-arbetsmiljoarbete-sam/?hl=systematiskt%20arbetsmilj%C3%B6arbete>

Vad kan man ställa för krav när det gäller fukt- eller mögelskador i förskolor/skolor?

Miljöbalken (9 kap 3§) reglerar verksamheter som kan medföra olägenhet för människors hälsa. I Folkhälsomyndighetens allmänna råd om fukt- och mikroorganismer finns vägledning hur lagen ska tolkas. Det bör bedömas som en olägenhet för hälsan om det finns synligt mögel eller mögellukt i lokalerna eller om sådant kan befaras spridas, om fuktskador inte åtgärdas och det innebär en risk för mögelväxt eller fuktskador har åtgärdats bristfälligt. Enligt den s k försiktighetsprincipen kan tillsynsmyndigheten ställa krav redan vid misstanke om risk för

olägenhet. Vid bedömning ska hänsyn tas till personer känsligare än normalt, t ex allergiker. Centrum för Arbets- och Miljömedicin i Stockholms läns landsting har tagit fram ett faktablad om hälsobesvär av inomhusmiljö. Arbetsmiljölagen som omfattar elever från förskoleklass kan också användas.

Länkar: <http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19980808.HTM> och <https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/26ea6c0d999742c0a5351c63e70cb0ce/fohmfs-2014-14.pdf> samt http://dok.sls.sll.se/CAMM/Faktablad/Halsobesvar%20av%20inomhusmiljon_2017.pdf

Vad kan man kräva när det gäller dålig luft i klassrum och är det lagligt att stänga av ventilationen då skol-/förskolelokalerna står tomma?

Miljöbalken kan tillämpas även när det gäller bristande ventilation i skolor och som vägledning finns ett allmänt råd om ventilation från Folkhälsomyndigheten. I skolor och lokaler för barnomsorg krävs ett minsta luftflöde och ett gränsvärde finns när det gäller koldioxidhalt i luften (en indikator på luftkvalitet).

Folkhälsomyndigheten har även vägledning om ventilation och luftkvalitet på sin webbsida som säger att ifall luftflöden reduceras eller stängs av när rum och lokaler står tomma är det viktigt att se till att luftkvaliteten är god när lokalerna används igen. Ansvarig för verksamheten behöver kontrollera hur lång tid luftflödena behöver vara på och hur mycket flöde som behövs för att åter få en god luftkvalitet. Arbetsmiljöverket har också gett ut nya föreskrifter om arbetsplatsens utformning som gäller ventilation i skolor (börjar gälla 1 jan 2021).

Länkar; <https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/641784832543443ea4eebe9b300c244e/fohmfs-2014-18.pdf> och <https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/miljohalsa-och-halsoskydd/tillsynsvagledning-halsoskydd/kompletterande-vagledning-om-ventilation/> samt <https://www.av.se/globalassets/filer/publikationer/foreskrifter/arbetsplatsens-utformning-afs2020-1.pdf>

Vilka krav kan man ställa på städning och inredning i en förskola/skola?

Miljöbalken kan tillämpas och ett allmänt råd om städning i skolor, förskolor och fritidshem från Folkhälsomyndigheten är vägledande. Lokaler som används stadigvarande bör städas dagligen och hygienutrymmen som toaletter en till flera gånger per dag. Lokaler och inredning bör vara utformade så att ansamling av damm motverkas och städning underlättas, t ex bör textila golv och annan dammsamlade inredning och möblering undvikas.

Storstädning bör ske återkommande under året. Det bör finnas städrutiner och dokumenterade rutiner för fortlöpande kontroll av städningen. De städmetoder som används bör virvla upp så lite damm som möjligt och vid val av kemiska produkter för städning bör produkter som kan ge upphov till besvär p g a kemiska emissioner och starka lukter undvikas.

Länk; <https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/415fa580a6324d1594d9844b7c2e4e19/fohmfs-2014-19.pdf>

Arbetsmiljöverkets föreskrift om arbetsplatsens utformning gäller bl a skolor och innehåller också regler om att underhåll, rengöring och städning ska ske regelbundet enligt på förhand uppgjorda rutiner och anpassas efter utrymmets funktion och användningsfrekvens samt verksamheten på arbets-stället (ny föreskrift börjar gälla 1 jan 2021).

Länk; <https://www.av.se/globalassets/filer/publikationer/foreskrifter/arbetsplatsens-utformning-foreskrifter-afs2009-2.pdf>

Diskriminering, särskilt stöd m m

Får skolan anordna obligatoriska aktiviteter, t ex anordna studiebesök till bondgård, så att en elev med pälsdjursallergi inte kan delta?

Enligt diskrimineringslagen (1 kap 4§, punkt 2) räknas det som en indirekt diskriminering när någon missgynnas genom tillämpning av en bestämmelse, ett kriterium eller förfaringssätt som framstår som neutralt men som kan komma att särskilt missgynna personer med exempelvis viss funktionsnedsättning, såvida inte bestämmelsen, kriteriet eller förfaringssättet har ett berättigat syfte och de medel som används är lämpliga/nödvändiga för att uppnå syftet. Bristande tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning kan också utgöra en grund för diskriminering.

Utbildning räknas enligt diskrimineringslagen som ett samhällsområde och Diskrimineringsombudsmannen (DO) är än så länge tillsynsmyndighet som bedömer diskrimineringsfall och kan ge mer information. För fall som rör kränkande behandling och mobbing, på grund av en exempelvis funktionsnedsättning bör man istället kontakta Barn- och elevombudet (BEO) på Skolinspektionen. Skolinspektionen föreslås dock få ansvar för all diskriminering i skolan, men beslut om detta har ännu inte tagits i riksdagen.

Länkar; <http://www.do.se/om-diskriminering/diskrimineringsforbud-inom-olika-omraden/diskriminering-inom-utbildningsområdet/> och <http://www.do.se/framja-och-atgarda/forskolan-och-skolans-ansvar/>

Vad har man rätt till för hjälp om en elev kommer efter i skolarbetet på grund av allergi som ger frånvaro?

Åtgärdsprogram ska enligt Skollagen (3 kap 9§) utarbetas om en elev behöver särskilt stöd, då det inte utvecklas i riktning mot kunskapsmålen i läroplanen eller riskerar att inte nå de kunskapskrav som minst ska uppnås. Det ska också utarbetas om en elev uppvisar andra svårigheter i sin skolsituation, t ex en funktionsnedsättning, som gör att skolan på sikt befarar att eleven inte når kunskapskraven. Skolan ska uppmärksamma och utreda behoven och om behov finns upprätta ett åtgärdsprogram som sedan ska följas upp och utvärderas. Åtgärdsprogram kan överklagas till Skolverkets överklagandenämnd. Vägledning finns i Skolverkets Allmänna råd om Arbeta med åtgärdsprogram för elever i behov av särskilt stöd. Skolinspektionen granskar rätten till särskilt stöd.

Länk; <https://www.skolverket.se/regler-och-ansvar/ansvar-i-skolfragor/extra-anpassningar-sarskilt-stod-och-atgardsprogram-i-skolan>

Lästips:

Unga Allergiker – Näven i bordet (om diskriminering och allergi);

Antidiskrimineringshandboken; <http://www.navenibordet.se/upload/Handbok.pdf>

Tillgänglighetsskriften; <http://www.navenibordet.se/upload/skriftfinutskick.pdf>

Broschyr antidiskriminering; <http://www.navenibordet.se/upload/NY%20Folder%20A5%20slutgiltiga.pdf>

Maten

Vilka rättigheter har elever att få säker mat i skola och förskola?

Frågan om elevers rätt till att få skollunch som är anpassad efter sina matallergier är inte helt lätt att svara på då flera olika myndigheter har ansvar för olika delar av området. Skollagen, Livsmedelslagstiftningen, Diskrimineringslagen, Hälso- och sjukvårdslagen samt Patientlagen innehåller alla stycken som kan ge vägledning kring specialkost och anpassade måltider i skola och förskola. Tyvärr finns ännu inga nationella riktlinjer från någon myndighet. Kost & Näring, organisation för måltidsansvariga i kommuner och regioner, med stöd av Skolverket och Livsmedelsverket har genom ett brett remissförfarande tagit fram nationella rekommendationer för specialkost och anpassade måltider till skolor och förskolor i hela landet. Dessa gäller från februari 2020. Astma- och Allergiförbundet rekommenderar att verksamheterna följer dessa rekommendationer samt har koll på de olika lagrummen på området, till dess att Nationella riktlinjer har kommit från en myndighet.

Länkar: Nationella rekommendationer för specialkost och anpassade måltider i skola och förskola;
<https://www.kostochnaring.se/vart-arbete/forskola-skola/specialkost-anp-maltider/>

Skollunchen ska vara gratis och erbjudas alla, men kraven är olika för olika stadier i skola och förskola enligt Skolverket. I Skolverkets författningar finns inte frågan om allergianpassad kost särskilt reglerad, men det står att arbetsmiljön ska vara bra för alla i skolan. Om en elev har behov av särskild anpassning på grund av matallergi kan man också upprätta ett åtgärdsprogram för eleven. Det är rektor som har ansvar för detta. På förskolan är förskolechefen ansvarig. Om problemet inte kan lösas av rektor eller förskolechef går det, om det är en kommunal verksamhet, att vända sig till klagomålshanteringen i kommunen. Gäller det en fristående skola kan man vända sig till styrelsen för skolan. I skollagen räknas skolmåltiden som en del av utbildningen. Skolansvariga måste ha rutiner och system för att kunna säkerställa att eleverna serveras näringsriktig mat, varför god planering och regelbunden uppföljning krävs.

Länkar: Specialkost för barn med matallergi, Skollagen 2010:800 –
Skolverket;https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800

Vilka krav kan vi ställa på maten som vårt barn med matallergi serveras?

Man kan ställa krav på att den mat som serveras inte ska ge upphov till någon allergisk reaktion. En förutsättning är att vårdnadshavaren informerat om vad barnet är allergiskt mot. När det gäller grundskolans år 1-9 har alla barn rätt till kostnadsfri skollunch som också ska vara säker att äta. Enligt Livsmedelsverket ska maten som serveras i skola och förskola vara näringsriktig, god och säker för alla.

Länkar: Bra måltider i skolan, informationsmaterial - Livsmedelsverket;
<https://www.livsmedelsverket.se/globalassets/publikationsdatabas/broschyror-foldrar/bra-maltider-i-skolan.pdf>

För förskolan gäller lite annorlunda regler. Kommunen har rätt att ta ut en avgift som inkluderar lunch. Skrivningarna om rätt till speciellt anpassad kost är inte lika solklara för förskolan, men de allra flesta förskolor väljer att erbjuda specialkost till de som behöver det. Nu finns också nationella rekommendationer från Kost & Näring som kan ge vägledning för hur skolor och förskolor kan hantera specialkost. Gymnasieskolan har inte skyldighet att servera kostnadsfri skollunch, men om skolan väljer att servera skollunch så ska maten vara säker för alla elever.

Länkar: Bra måltider i förskolan, informationsmaterial - Livsmedelsverket;

<https://www.livsmedelsverket.se/globalassets/publikationsdatabas/broschyrr-foldrar/bra-maltider-i-forskolan.pdf>

Vilka rättigheter har vi om skolan ber oss att skicka med mat för att de inte kan säkerställa att vårt barn får säker mat i skolan?

Skolan har skyldighet att säkerställa att den mat som serveras är säker och får inte servera livsmedel som inte är säkra. Om skolan gjort bedömningen att den specialkost som serveras inte är garanterat säker kan de enligt livsmedelslagstiftningen säga nej till att servera denna typ av mat. Däremot har eleven rätt till en kostnadsfri lunch enligt skollagstiftningen och skolan måste hitta ett sätt att lösa detta. Till exempel genom utbildning av personal och inköp av säker specialkost. Ett fall av rättslig prövning för en elev med matallergi har gjorts. Skolinspektionen konstaterade att specialkost ska erbjudas elever som behöver det på grund av matallergi. Skolan får inte heller diskriminera barn med matallergier utan de ska erbjudas näringsriktig, god och säker mat liksom de andra eleverna. Vid uppenbar diskriminering kan detta anmälas till Diskrimineringsombudsmannen.

Länkar:

Säkra livsmedel, Livsmedelslagstiftningen EG nr 178/2002 – Livsmedelsverket; <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/TXT/PDF/?uri=CELEX:02002R0178-20180701&qid=1562918485615&from=SV>

Diskrimineringslagen 2008:567 - Diskrimineringsombudsmannen;

<https://www.do.se/lag-och-ratt/diskrimineringslagen/>

Hur ska förskolan/skolan/fritidshemmet agera om olyckan är framme och ett barn serveras felaktig kost?

Det ska finnas kända rutiner för att hantera en sådan situation. Alla som arbetar ska känna till hur man hanterar en livshotande allergisk reaktion. Incidenten ska anmälas till kontrollmyndigheten (kommunen) och givetvis ska orsaken till incidenten utredas av de som lagat och serverat. Dessutom ska nödvändiga åtgärder vidtas som ändrade rutiner och utbildning, så att det inte händer igen. Allvarliga incidenter ska även rapporteras till Arbetsmiljöverket. Astma- och Allergiförbundet har tagit fram en Checklista att gå efter vid en allvarlig allergireaktion på skola eller förskola.

Länkar:

Livsmedelslagstiftningen EU nr 1169/2011 – Livsmedelsverket; <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/TXT/PDF/?uri=CELEX:02011R1169-20180101&qid=1565953644738&from=SV>

Checklista – om någon får en reaktion, Astma- och Allergiförbundet;

<http://astmaoallergiforbundet.shop.strd.se/product/8984/8984/0/910815>

Elever med matallergi behöver göra en allergiutredning för att fastställa vilken mat de kan eller inte kan äta.

Enligt rekommendationerna från Kost & Näring behöver elever med matallergi ha en vårdkontakt för att utreda vilka matallergier de har samt för att kunna få läkarintyg att visa i skolan eller förskolan. Det finns inget stöd i skollagen för att kräva läkarintyg för specialkost men en del kommuner har ändå krav på läkarintyg för att kunna erbjuda specialkost. I dessa kommuner ska skolor eller förskolor under pågående allergiutredning inom vården erbjuda elever med matallergi den specialkost de efterfrågar. Hälso- och sjukvården är skyldiga att utreda barn med misstänkt matallergi, speciellt de som inkommit med anafylaxi till en akutmottagning eller har fått en allvarlig allergireaktion på skola eller förskola. Det är föräldrarna som måste kontakta vården för att få göra en allergiutredning och få ett läkarintyg. Ibland kan skolhälsovården hjälpa till (skolsköterska och skolläkare). Då skollunchen ska vara gratis ska föräldrarna inte behöva betala extra för att få läkarintyg på matallergi så eleven kan få specialkost på förskola eller skola. Detta är tyvärr inte samordnat så det finns olika rutiner i olika kommuner och regioner.

Länkar:

Hälso- och sjukvårdslagen 2017:30 – Socialstyrelsen;

www.socialstyrelsen.se

Patientlagen 2014:821 – Socialstyrelsen;

www.socialstyrelsen.se

Kan man ställa några krav på att personalen, både i tillagningsköket, i skolmatsalen och även på förskola/fritids har kunskap om allergier och allergikost?

Kunskapskrav ska ställas på de som lagar, serverar eller på något annat sätt är inblandad i måltiderna. Astma- och Allergiförbundet erbjuder personalutbildningen Säker mat i förskola och skola för kommuner, skolor och förskolor. Den ger personalen en bra grundkunskap.

Länkar:

Personalutbildningen Säker mat i förskola och skola – Astma- och Allergiförbundet;

<https://astmaoallergiforbundet.se/vart-arbete/skola-och-restaurang/>

Säker mat i förskola och skola, utbildningsmaterial - Astma- och Allergiförbundet;

<http://astmaoallergiforbundet.shop.strd.se/product/8904/0/0/949603>

Vart kan jag vända mig för att få veta mer eller anmäla brister?

Arbetsmiljöverket är en statlig myndighet som har tillsyn över arbetsmiljölagen och målet är att minska riskerna för ohälsa och olycksfall i arbetslivet och att förbättra arbetsmiljön. Myndigheten ger ut allmänna råd och föreskrifter som vägleder i tolkningen av lagen. Elever i skolan omfattas av arbetsmiljölagen fr o m årskurs 1. Arbetsmiljöverket genomförde en särskild tillsynsinsats om systematiskt arbetsmiljöarbete (bl a rutiner för ventilation och städning) i skolan under 2013-2016.

www.av.se

Barn- och elevombudet (BEO) är en del av Skolinspektionen som tar emot anmälningar som handlar om mobbning och kränkningar i skolan. Eventuella missförhållanden utreds av BEO och om de kommer fram till att en huvudman (t ex en kommun eller ett företag som driver en fristående skola) har brutit mot skollagen kan de rikta kritik och ställa krav på åtgärder. Om en sådan utredning visar att ett barn eller elev har utsatts för en kränkning av elev eller personal kan BEO besluta om att kräva skadestånd från huvudmannen.

<http://www.skolinspektionen.se/sv/BEO/>

Diskrimineringsombudsmannen (DO) är en statlig myndighet som har tillsyn över diskrimineringslagen och bedömer om ett fall utgör diskriminering utifrån olika diskrimineringsgrunder, bl a funktionsnedsättning och olika samhällsområden så som utbildning. Bristande tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning är numera med bland diskrimineringsgrunderna i Diskrimineringslagen. Skolinspektionen föreslås överta ansvaret för allt som rör diskriminering i skolan men riksdagsbeslut om ändring av lagar har ännu inte tagits.

www.do.se

Livsmedelsverket är en statlig myndighet arbetar med att ta fram svensk information, kontrollhandböcker och vägledning utifrån livsmedelslagstiftningen som gäller i hela EU. I uppgifterna ingår bl a märkningsregler. Branschorganisationer tar fram egna riktlinjer som ska bedömas av Livsmedelsverket och sedan publiceras på webbplatsen.

www.slv.se

Skolverket är en statlig myndighet som ger ut juridisk vägledning och allmänna råd utifrån skollagen, bl a om särskilt stöd och åtgärdsprogram, studie- och yrkesvägledning. Dessutom är myndigheten samordnande för funktionshinderspolitiken och tar fram statistik och gör insatser för kompetensutveckling och spridning av forskning.

www.skolverket.se

Skolinspektionen är en statlig myndighet som arbetar med tillsyn enligt skollagen och inspekterar bl a skolsituationen för elever med funktionsnedsättning. Skolinspektionen tar emot klagomål/anmälningar enligt Skollagen, bl a om rätten till undervisning och särskilt stöd.

www.skolinspektionen.se

Folkhälsomyndigheten är en statlig myndighet som sedan 1 jan 2014 arbetar med förebyggande folkhälsofrågor och ger ut tillsynsvägledning och kunskapssammanställningar , bl a hälsoskydd enligt Miljöbalken. Socialstyrelsen har haft ett särskilt regeringsuppdrag att utreda allergi i skola och förskola och rapporten finns nu på Folkhälsomyndighetens webbplats. Myndigheten har genomfört en nationell tillsynsinsats om skolans inomhusmiljö med fokus på städning och ventilation. Den direkta tillsynen av hälsoskyddet bedrivs lokalt av Miljö- och hälsoskyddsförvaltningen (eller motsvarande) i kommunen. Socialstyrelsen ansvarar även för vägledning till vården där elevhälsan ingår som en del. www.folkhalsomyndigheten.se och <https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/f7ebb232fe774aada7c18e7847530345/inomhusmiljon-skolan-15128-webb.pdf>

Miljö- och hälsoskyddskontoret (eller motsvarande) är en lokal tillsynsmyndighet som har tillsyn på kommunal nivå över bl a Miljöbalken och Livsmedelslagstiftningen. Hit kan man vända sig för råd och information eller för att anmäla klagomål.

Specialpedagogiska skolmyndigheten arbetar med råd till skolor när det gäller pedagogiska konsekvenser av funktionsnedsättningar i skolan och ger stöd i form av specialpedagogisk rådgivning respektive utredning. En annan uppgift är att ta fram läromedel och utbildning när det gäller specialpedagogik. Myndigheten har även haft ett särskilt regeringsuppdrag om tillgänglighet och har tagit fram en webbsida om tillgänglighet i skolan.

www.spsm.se

Antidiskrimineringsbyråer är ideella organisationer som lokalt och regionalt verkar för mångfald, likabehandling och jämställdhet och förebygger och motverkar diskriminering. Byråerna är fristående och finns i hela landet men samarbetar med varandra och DO. De erbjuder kostnadsfri juridisk rådgivning och även utbildning till bl a företag, föreningar, kommuner och landsting.

<https://malmomotdiskriminering.se/alla-antidiskrimineringsbyraer/>

Senast uppdaterad 200814 av Marie-Louise Luther och Rikard Åsgård, Astma- och Allergiförbundet